

POLITIHØGSKOLEN

Politidirektoratet
Postboks 2090 Vikta
0125 OSLO

NORWEGIAN POLICE UNIVERSITY COLLEGE

Deres referanse:

Vår referanse:
18/05546-4

Dato:
18.03.2019

HØRINGSSVAR – FORSLAG TIL ENDRINGER I STRAFFELOVEN MV. (AVVERGINGSPLIKT, TVANGSEKTESKAP, SKYTING MOT POLITIET M.M.)

Politihøgskolen viser til e-post fra Politidirektoratet (POD) av 14. januar 2019 vedrørende høring om forslag til endringer i straffeloven mv. (avvergingsplikt, tvangsekteskap, skyting mot politiet m.m.). Politihøgskolen har ikke hatt tid til å kommentere alle forslagene i høringsnotatet på grunn av den forkortede høringsfristen fra POD. Politihøgskolen har følgende merknader til høringen:

HØRINGSNOTATET PUNKT 2 - UTVIDELSE AV OG ENDRINGER I AVVERGINGSPLIKTEN

Til pkt. 2.3.1 - Terminologisk endring

Politihøgskolen er enig i at «straffbar handling» erstattes med «lovbrudd». Det er ingen grunn til at avvergingsplikten skal avhenge av om gjerningspersonen er tilregnelig, og lovens formulering bør ikke gi opphav til tvil.

I den sammenheng nevner vi at det kan være noe uklart i hvilken grad straffeloven § 196 rammer manglende avvergning av lovbrudd som fryktes begått i utlandet. Det vil være en fordel om dette klargjøres i dette eller i senere lovarbeid. (Et annet spørsmål er i hvilken grad regelen i straffeloven § 196 kan anvendes dersom avvergeren befinner seg i utlandet, jf. straffeloven § 5.)

Vi er enig i at manglende subjektiv skyld hos gjerningspersonen ikke fritar fra avvergingsplikten. Vi antar at endringen fra «straffbar handling» til «lovbrudd» vil klargjøre også dette spørsmålet, særlig hvis det kommenteres i proposisjonen.

Til pkt. 2.3.2 - Utvidelse av avvergingsplikten til å gjelde flere lovbrudd

Politihøgskolen er langt på vei enig i forslaget til å la avvergingsplikten gjelde for flere straffebud. Om avvergingsplikten skal gjelde bare for grov menneskehandel (straffeloven § 258), eller også for overtredelse av § 257, er et vanskelig spørsmål. På den ene side er vi enig i at det kan være vanskelig å ta stilling til om en handling rammes av § 257. På den annen side kan det også være komplisert å bedømme om menneskehandel er grov eller ikke. Hvis man knytter avvergingsplikten til § 258, vil en del klare tilfeller av menneskehandel falle

POLITIHØGSKOLEN

Pb. 2109 Vikta, 0125 Oslo
Slemdalsveien 5
Tlf: 23 19 99 00
Org. nr: 974 761 017
www.phs.no/postmottak@phs.no

Avdeling Bodø

Pb. 6004, 8002 Bodø
Universitetsalléen 1
Tlf: 23 19 99 00

Avdeling Stavern

Justissektorens kurs- og øvingssenter
Pb. 204, 3291 Stavern
Fredriksvern Verft
Helgeroveien 9
Tlf: 23 19 99 00/Faks: 33 20 61 00

Utdanningscenter Kongsvinger

Pb. 100, 2201 Kongsvinger
Motjernsvegen 21
Tlf: 23 19 99 00/Faks: 62 82 59 50

utenfor avvergingsplikten. Det er også verdt å merke seg at offentlig ansatte og en del andre yrkesgrupper allerede har en plikt til å varsle barnevernet hvis det er grunn til å tro at et barn blir utsatt for menneskehandel (barnevernloven § 6-4).

Slik vi ser det, kan det være minst like vanskelig å avgjøre om menneskehandel er *grov* som å avgjøre *om* det foreligger menneskehandel. Vi vil derfor tilrå at straffeloven § 257 om menneskehandel innlemmes i straffeloven § 196.

Vi er i tvil om avvergingsplikten bør utvides til å gjelde seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Der gjerningspersonen er voksen, kan et slikt forhold være svært alvorlig, også om det ikke er grunnlag for å straffe for grov overtredelse. Se for eksempel Rt. 2013 s. 1211 (ordførerdømmen), der den ca. 50 år gamle domfelte hadde hatt om lag 50 samleier med fornærmede fra hun var 14 til hun var 16 år gammel. Gjerningspersonen ble domfelt for overtredelse av straffeloven 1902 § 196 første ledd (se nå straffeloven 2005 § 302). Om en person med taushetsplikt hadde fått kjennskap til dette, ville det vanskelig kunne sies å være rettsstridig om vedkommende hadde varslet.

Det finnes gode argumenter for å innføre en avvergingsplikt for grov overtredelse (straffeloven § 303). Men også her er det et moment at det kan være vanskelig å ta stilling til om et forestående lovbrudd er en ordinær eller en grov overtredelse. Se for eksempel HR-2018-884-A, der to gjerningspersoner var tiltalt for straffeloven 1902 § 196 annet ledd og domfelt for dette i tingretten og lagmannsretten, mens Høyesterett endret subsumsjonen til § 196 første ledd. Når statsadvokaten, tingretten og lagmannsretten bedømte forholdet som grovt, viser det at grenseoppgangen kan være vanskelig. Det gjelder særlig siden straffeloven 1902 § 196 annet ledd stilte opp absolutte vilkår, mens straffeloven 2005 § 303 lister opp kriterier «det særlig [skal] legges vekt på».

Seksuell omgang med innsatte i institusjon (straffeloven § 296) kan i noen tilfeller også være misbruk av overmaktsforhold, men vil uansett være et alvorlig lovbrudd. Det kan være lettere for avvergeren å vurdere sin mulige avvergingsplikt dersom § 296 tas med i oppregningen.

Til pkt. 2.3.3 - Avvergingsplikt ved prevensjonsveiledning overfor barn under 14 eller 16 år

Departementet foreslår følgende tilføyelse i straffeloven § 196 annet ledd:

«Ved overtredelse av § 299 gjelder avvergingsplikten ikke dersom vilkårene i § 308 er oppfylt. Det samme gjelder dersom lovbrøyteren ikke kan straffes.»

Vi er enig i at helsepersonell, lærere og andre kan komme i en vanskelig situasjon der det er mest sannsynlig at et barn under 14 år vil ha seksuell omgang, men det må legges til grunn at seksualpartnerne vil være jevnbyrdig i alder og utvikling. Dette problemet ble tatt opp allerede av Syse (1997, s. 998). Når lovgiveren har tatt det standpunktet at straff for overtredelse av straffeloven § 299 kan falle bort dersom partene er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling, kan det virke strengt å pålegge en avvergingsplikt.

På den annen side har straffeloven § 308 og straffeloven § 196 forskjellig formål: Paragraf 308 er begrunnet i at det kan virke strengt å straffe unge mennesker som prøver ut sin seksualitet. Begrunnelsen er altså at straffen kan bli for streng; omgangen er likevel rettsstridig. Straffeloven § 196 er derimot satt til vern for barnet, ved at omgivelsene kan ha plikt til å søke å avverge lovbruddet. Lovens ordning bygger på at det beste er om barn venter med å ha seksuell omgang til de er blitt gamle nok til å kunne ta ansvar for egen seksualitet.

Begrunnelsen for eventuelt å fravike hovedregelen om avvergingsplikt er mer pragmatisk: Hvis barn under 14 år først planlegger å ha seksuell omgang, er det bedre at de får prevensjonsveiledning og annen veiledning fra helsepersonell. Man kan spørre seg om ikke en mer treffsikker løsning kunne være å knytte unntaket for avvergingsplikten til helsepersonell. Samtidig ser vi at også andre kan komme i en vanskelig situasjon: En kontaktlærer som får vite om forholdet, vil gjerne henvise barnet til helsesykepleieren, men vil ha en avvergingsplikt. Vi holder åpent om det er den beste løsningen å knytte unntaket til

helsepersonell og eventuelt andre yrkesgrupper som er mest aktuelle, eller ha et generelt unntak.

Resten av drøftelsen på dette punktet knytter seg til departementets forslag om et generelt unntak.

Vi er i tvil om den lovtekniske løsningen departementet har valgt, er heldig. Innledningsvis nevner vi at forslaget til tredje punktum «*Det samme gjelder dersom lovbryteren ikke kan straffes*» er unødvendig og kompliserende. For det første er det åpenbart at om avvergingsplikten faller bort når barnets potensielle seksualpartner er fylt 15 år, vil den også gjøre det om han eller hun er under 15 år. For det andre gir ordlyden inntrykk av at gjerningspersonens tilregnelighet er et tema. Språklig kan setningen oppfattes som at «det samme» er at avvergingsplikten ikke gjelder. Dersom essensen i departementets forslag skal følges opp, kan denne setningen strykes. Men også første punktum bør vurderes på nytt.

For allmennheten er det vanskelig tilgjengelig lovgivningsteknikk å vise til en såpass komplisert bestemmelse som straffeloven § 308. Å vurdere denne bestemmelsen krever inngående strafferettslig kunnskap. Selv etter at et forhold er etterforsket, kan det være krevende å trekke grensen mellom atferd som skal gi straffbortfall og atferd som ikke skal det.

På side 15 skriver departementet:

«Dersom et barn like under 14 år har seksuell omgang med en person som er nærmere to år eldre eller mer, bør handlingen som hovedregel avverges, selv etter forslaget her.»

Som departementet selv fremhever, har rettspraksis godtatt større aldersforskjell enn dette. I den grunnleggende avgjørelsen i Rt. 2003 s. 442, der tiltalte ble frifunnet på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling, var fornærmede 13 år og 8 måneder gammel, mens tiltalte var 16 år og 6 måneder gammel. I Rt. 2010 s. 669 ble en femtenåring og en sekstenåring funnet å være omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling med en 13-åring, men på grunn av utnyttelse falt straffen ikke bort. (Se også Rt. 2011 s. 1428 og Rt. 2013 s. 734.) I HR-2017-579-A var fornærmede 13 år og 8 måneder, mens tiltalte var 17 år og 9 måneder. Aldersforskjellen var for stor til at straffen kunne falle bort, men Høyesterett bemerket (avsnitt 32): «*Dersom domfelte hadde vært et halvt år yngre, ville det etter dagens rettspraksis vært aktuelt å vurdere om straff kunne falle bort som følge av jevnbyrdighet i alder og utvikling.*»

Tar man departementets forutsetning på ordet, ville det – utelukkende på grunn av aldersforskjellen – foreligget en avvergingsplikt selv etter de nye reglene i flere saker der gjerningspersonen i utgangspunktet kunne få straffbortfall.

Vi kan ikke se at departementets forutsetning i motivene om to års aldersforskjell har fått noe avtrykk i utkastet til lovtekst når det vises til straffeloven § 308. I sakene der partene har vært ansett som omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling, men gjerningspersonen ble straffet, har det foreligget utnyttelse som det neppe ville være lett å vite om på forhånd for helsepersonell eller lærere.

For helsepersonell, lærere osv. vil det i utgangspunktet måtte vurderes om det er taushetsplikten eller avvergingsplikten som slår inn i det enkelte tilfellet, og det er derfor ikke uproblematisk å operere med en uklar regel om når avvergingsplikten gjelder.

Siden balansen mellom partene lettere vil forrykkes jo større aldersforskjellen er, har vi forståelse for departementets ønske om å begrense unntaket fra avvergingsplikten til en aldersforskjell på ca. to år. Men da bør regelen forfattes på en annen måte. En ulempe med å fastsette en aldersforskjell i loven, kan være at det oppfattes som en «tillatt» grense. Men det kommer man vanskelig utenom uansett. Vi foreslår til overveielse at unntaket beskrives slik:

«Ved overtredelse av straffeloven § 299 gjelder avvergingsplikten dersom det er mer enn to års aldersforskjell mellom partene, eller det er fare for barnet vil bli utnyttet. Er barnet ikke fylt 13 år, gjelder avvergingsplikten uansett aldersforskjell.»

Til pkt. 2.3.4 - Avverging av kjønnslemlestelse, herunder utskutt foreldelse

Vi er enig i at den någjeldende regelen om plikt for visse yrkesgrupper til å søke å avverge kjønnslemlestelse (straffeloven § 284 tredje ledd) overføres til den alminnelige regelen i straffeloven § 196 og dermed vil gjelde alle. Den opprinnelige begrunnelsen for å ha en særregel bare for visse yrkesgrupper har liten bærekraft i dag, ikke minst siden alle har hatt plikt til å søke å avverge mishandling i nære relasjoner (nå straffeloven § 282) siden 2010.

Til forutsetningene i premissene bemerker vi at en kjønnslemlestelse vil bli subsumert etter straffeloven § 284 og ikke samtidig som grov kroppsskade etter § 274. Det er derfor tvilsomt om unnlattelse av å søke avverget en kjønnslemlestelse kan straffes etter straffeloven § 196 i dag.

Om endring i foreldelsesreglene for avvergingsplikt viser vi til vår høringsuttalelse til departementets høringsbrev av 25. mai 2018.

Generelle merknader til høringsnotatets pkt. 2

Generelt vil vi bemerke at straffeloven § 196 er en svært juridisk preget lovtekst, som krever at vanlige borgere – ofte under tidspress – må skaffe seg innsikt i kompliserte rettslige spørsmål om en handling som ennå ikke er foretatt. Regelen bygger på vanskelige skiller mellom for eksempel kroppsskade og grov kroppsskade, utpressing og ran, seksuell handling og seksuell omgang/kvalifisert seksuell handling, frihetsberøvelse og grov frihetsberøvelse, eller vold og trusler i nære relasjoner som ikke nødvendigvis vil bli ansett som brudd på straffeloven § 282. Særlig for yrkesutøvere som må balansere avvergingsplikten mot taushetsplikten, er reglene vanskelig tilgjengelige.

På dette punkt er dessverre ikke den nye straffeloven blitt lettere å forstå enn den gamle. Vi tillater oss å foreslå at departementet med tiden vurderer en omredigering av bestemmelsen slik at den er mulig å forstå for de borgerne som er forventet å etterleve den. En løsning kan være som i Danmark, der man i større grad beskriver skadevirkningene fremfor å vise til paragrafer.

HØRINGSNOTATETS PUNKT 5 - BEDRE VERN AV POLITI OG ANDRE OFFENTLIGE TJENESTEMENN SAMT BRANN- OG REDNINGSPERSONELL

Politi- og høgskolen er enig i at det bør innføres et straffebed som rammer grov vold eller trusler mot offentlig tjenestemann (straffeloven § 155a). Vi reiser imidlertid spørsmålet om ikke også særskilt utsatte yrkesgrupper bør omfattes av det samme vernet. Hensynet bak å begrense gruppen «offentlige tjenestemenn» i den nye straffeloven og heller innføre et vern for særskilt utsatte yrkesgrupper (straffeloven § 265 og § 286), var blant annet en del tjenester disse gruppene utfører, også utføres av privat ansatte. Etter gjeldende rett er ikke forskjellene så store, selv om det ville være en fordel om reglene ble revidert for å harmonisere reglene (Holmboe, 2010). Slik vi ser det, bør det vurderes om ikke forslaget til ny § 155a også burde gjenspeiles i bestemmelsene som verner særskilt utsatte yrkesgrupper. Vi er også enig i at gjengjeldelse bør rammes, men også her bør særskilt utsatte yrkesgrupper få det samme vernet.

Videre er Politi- og høgskolen enig i at det innføres et eget straffebed for den som avfyre skudd mot politiet (ny § 155b). Vi er imidlertid ikke overbevist om at vernet bør begrenses til å gjelde politiet. Det virker like straffverdige å avfyre skudd mot for eksempel kriminalomsorgens ansatte eller tollere. Vi foreslår til overveielse at vernet utvides til å gjelde også andre offentlige tjenestemenn, og kanskje også særskilt utsatte yrkesgrupper. Derimot er vi skeptiske til å innføre en minstestStraff på tre års fengsel. Et slikt lovbrudd bør normalt straffes strengt, men det er grunn til å anta at norske dommere vil være i stand til å foreta forsvarlige avveininger i det enkelte tilfellet. Det gir liten sammenheng i regelverket når selv grov kroppsskade (straffeloven § 274) eller forsøk på drap ikke har minstestStraff. MinstestStraff kan føre til krav om minstestStraff på andre områder. Da minstestStraffene for alvorlige seksuallovbrudd ble hevet til tre år, var det fordi Stortinget mente at domstolene ikke

fulgte opp tidligere signaler. For et nytt straffebud er det neppe grunnlag for å fastsette minstestraff.

Når man innfører nye straffebud som rammer alvorlige lovbrudd, bør det etter vårt syn være en del av vurderingen hvilke vandelsmessige konsekvenser lovbruddet skal ha. Innfører man bestemmelsene i straffeloven § 155a og § 155b, bør etter vår oppfatning overveies om lovbruddet bør innlemmes i oppregningen i regelen om barneomsorgsattest i politiregisterloven § 39.

Vi er enig i at det innføres en egen regel om vern av tjenestevåpen.

Vi er også enig i at det innføres et særskilt vern for brann- og redningspersonell i tråd med forslaget, men mener altså at også forslaget om skjerpet straff for grov vold eller grove trusler bør vurderes innført for særskilt utsatte yrkesgrupper.

Med hilsen

Nina Skarpenes
rektor/sjef Politihøgskolen

Elisabeth Hammer Sæten
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent uten signatur.

Kopi til:
Politidirektoratet v/Anette Trondsen

Saksbehandler:
Professor Morten Holmboe

REFERANSER

- Holmboe, M. (2010). Vold og trusler mot "særskilt utsatte yrkesgrupper" i straffeloven av 2005 - en sammenligning med reglene som verner offentlige tjenestemenn. *Tidsskrift for strafferett*, 10(2), 119-138.
- Syse, A. (1997). Ungdom og seksualitet. I V. Hagstrøm, P. Lødrup & M. Aarbakke (Red.), *Ånd og rett: Festskrift til Birger Stuevold Lassen på 70-årsdagen 19. august 1997* (s. 993-1006). Oslo: Universitetsforlaget.